

Procesul de socializare

Socializarea este definită de Anthony Giddens (2001) ca procesul prin care individul devine conștient de sine, integrându-se în cultura în care s-a născut. Prin procesul de socializare se realizează transmiterea intergenerațională a normelor sociale, obiceiurilor, valorilor, și mentalităților (Dorofte, 2001). Socializarea este un proces de adaptare a personalității la mediul social, și în același timp de construcție a identității sale sociale. Este vorba de constituirea Eului social, și a identității individului (Dorofte, 2001:8). Socializarea armonizează conduita individului cu modelele, normele și valorile comunității și grupurilor din care individul face parte, fiind o parte a procesului de constituire a personalității sociale a individului, ceea ce-l face să fie înzestrat cu originalitate și unicitate (Ponea, Sandu, 2011). Construcția socială a personalității are loc prin intermediul interacțiunilor sociale la care acesta participă, și care îi permit să se exprime social și în același timp să se autocunoască.

Gergen (2005) subliniază că paradigma modernă consideră implicită existența unui fundal rațional al cunoașterii, și deci al socializării. Terapiile construcționiste, de factură postmodernă, pornesc de la ideea contextualizării procesului de socializare în funcție de diversele grupuri de apartenență în care individul se socializează, și prin prisma cărora reconstruiește interpretativ realitatea. Ca atare putem vorbi de o serie simultană și succesivă de procese socializante, în funcție de grupurile de apartenență sau de referință pentru care realizăm interpretarea realității sociale (Ponea, Sandu, 2011). Neexistând o interpretare unică a realității, conștiința, are

tendența de a interpreta „pluralitatea realităților sociale”, în funcție de contextul socializant.

Adrian Neculau (2007) arată că procesul de socializare generează similitudini și diferențe între membrii unui comunități sau a unui grup, făcând ca individul să se afle într-o continuă schimbare și dezvoltare a abilităților și capacităților sociale și personale.

Socializarea reprezintă învățarea continuă, prin interacțiune socială, în structuri coerente, a unor paternuri de conduită socială, a unor seturi de norme, reguli, valori, etc. Adrian Neculau (2007) identifică o serie de caracteristici ale procesului de socializare precum: continuitatea procesului, interiorizarea achizițiilor, constituirea propriilor paternuri comportamentale. Prin procesul de socializare, individul își interiorizează maniera de a percepe și interpreta lumea și înțelegerea modului de funcționare a sistemului social.

Socializarea îmbracă două forme principale: primară și secundară.

Socializarea primară se realizează în principal în familie, în perioada copilăriei, în timp ce cea secundară se realizează în perioada adolescenței și a vârstei adulte prin intermediul grupurilor de referință, de tipul școli, organizații, sau a unor factori socializanți difuzi precum Mass-Media, literatura, sistemul cultural (Dorofte, 2001; Giddens, 2001; Schifirneț, 2002). În calitate de proces continuu, odată cu aderarea la un nou grup, are loc un proces de resocializare, prin înlocuirea sau extinderea setului de valori și credințe ale individului, precum și al concepțiilor despre sine, în conformitate cu normele, valorile și ideologia grupului de referință. De obicei, procesul se realizează prin interacțiuni în grup mic foarte intense, în care

mediul fizic și simbolic sunt controlate de către agenții socializării (– Dumitrescu, 2010).

Tatiana Dorofte (1997) definește socializarea ca fiind un proces de antrenare a indivizilor în procesul de asimilare a normelor, cunoștințelor, valorilor și credințelor specifice comunității respective, în scopul de a obține conformitatea socială a viitorilor săi membri. Din perspectiva societății, socializarea constituie drumul individului spre cultură, procesul prin care omul își construiește un sens al propriei vieți, în funcție de influențele sociale la care este supus. Din perspectiva individului, socializarea permite realizarea *potențialităților de creștere*, și construcția propriei personalități (Dorofte 1997). Socializarea, cel puțin cea primară, dar parțial și cea secundară, se desfășoară paralel cu maturizarea biologică, și psihologică a individului.

Ereditatea ca premisă a proceselor socializante

Potențialitățile de dezvoltare ale ființei umane din perspectivă biologică sunt transmise de la o generație la alta în mod ereditar. Aceste caracteristici sunt simple virtualități care predispun către o anumită dezvoltare a persoanei. Bagajul ereditar va fi valorificat numai prin interacțiune socială, prin intermediul procesului de socializare. Cel mai important element ereditar care permite individului să participe la viața socială îl reprezintă capacitatea de utilizare a limbajului. Capacitatea de exercitare a limbajului articulat este strâns corelată cu gândirea. Gândirea se poate desfășura doar în cadrele de referință ale limbajului. În lipsa achiziționării unui limbaj nu se pot dezvolta procesele psihice superioare. Încă de pe vremea lui Platon și Aristotel a existat o permanentă dispută

cu privire la însăși natura lumii și capacitatea umană de a o cunoaște. Perspectiva esențialistă susținută de Platon și Aristotel afirmă existența unei cauze superioare a lucrurilor, care nu sunt altceva decât simple reflexii a unei condiții metafizici superioare numită lumea ideilor.

Esențialismul platonician operează cu două niveluri ale realității una fiind transcendentă, imuabilă și unică, iar cea de a doua cea în care ființăm noi este imperfectă și discontinuă dar are capacitatea de a o reflecta pe cea dintâi. Ideile sau esențele sunt așadar transcendente, iar capacitatea de a le cunoaște este înăscută.

Aristotel formulează principiile logicii și prefigurează modelul cunoașterii raționale de tip esențialist. Toate lucrurile care au o formă participă la categoria formei rămâne esenței formei permite categorizarea obiectelor. Filosofii esențialiste, epistemologiile admit presupuziția independenței față de context a unor caracteristici ale unor clase de obiecte. Caracteristicile esențialiste ale obiectelor sunt însușiri inerente ale acestora, fiind independente din punct de vedere epistemologic față de subiectul cunoscător. Constructivismul susține dependența de context a oricărei cunoașteri și implicit rolul limbajului în calitatea sa de categorie formatoare a gândirii, în structurarea oricărei cunoașteri.

O altă distincție este cea dintre raționalism, conform căreia cunoașterea este bazată strict pe rațiune și empirism, conform căreia cunoașterea se bazează pe datele senzoriale numite și date empirice.

În ceea ce privește fundamentele dezvoltării personalității disputa se desfășoară între inneism și constructivism. Adepții inneismului, printre care cel mai

important este Naom Chomsky, susține ipoteza unei gramatici universale bazată pe un ansamblu de structuri și mecanisme biologice înnăscute și caracteristici specifice umane capabile să genereze gramaticile particulare ale limbajelor naturale (Flonta, 1995). Chomsky ajunge la această ipoteză studiind achiziția limbajului de către un vorbitor. Contribuția individului la structurarea limbajului se bazează pe un fond înnăscut, fiind o particularitate a speciei umane, numită gramatica generativă sau gramatica universală (Chomsky, 1986). Specia *homo sapiens sapiens* apare conform lui Chomsky. Opus teoriei lui Chomsky, Piaget explică dezvoltarea psihosocială a ființei umane printr-un proces multi stadial prin care trece copilul pe parcursul maturității sale biologice. Structurile cognitive nu sunt înnăscute, predeterminate, ci ele sunt performate ca mecanisme de autoreglare în cursul procesului de socializare (Dorofte, 1997).

O serie de alte teorii vizează predispozițiile latente spre un anumit tip de comportament de exemplu de tip criminogen (Lombroso, 1895). Teoria lui Lombroso sugerează existența unei distincții de natură biologică a persoanelor cu predispoziții criminale. Lombroso era convins că o persoană este înnăscută cu tendințe criminale și că acest instinct este de natură patogenă. Decriptarea genomului uman nu a putut pune în evidență o malformație congenitală care să poată fi făcută responsabilă de comportamentul antisocial. Totuși se consideră că anumite trăsături de personalitate sunt într-adevăr înnăscute, dar că ele devin active în urma experiențelor sociale. În mod cert există o serie de particularități biologice printre care inteligența – atât inteligența generală cât și cea socială sau emoțională – posibile tulburări psihice, etc. care să determine

dezvoltarea personalității. Astăzi există studii de genetica comportamentului uman, care analizează trăsăturile înnăscute ale comportamentului uman și bazele genetice ale acestuia. Pentru a se reliefa sursele genetice ale unui comportament se studiază apariția comportamentului presupus ca moștenit, în familiile adoptatoare. O trăsătură presupusă ca fiind dobândită de exemplu, predispoziția pentru violență, se studiază prevalența acesteia la copiii adoptați în familii cu antecedente violente și respectiv în familii fără antecedente violente. Existența unui rezultat semnificativ statistic ar arăta posibilitatea unei cauzalități genetice a comportamentului violent fără a demonstra în mod evident necesitatea acestei legături. Comportamentul violent ar putea avea desigur cauze extragenetice.

Nu am întâlnit în literatura de specialitate rezultate semnificative care să susțină cu grad mare de probabilitate o astfel de legătură cauzală. Personal, consider admisibilă o determinare genetică a unui comportament concurențial și implicit agresiv, ca bază a instinctului de supraviețuire. Acest instinct există în lumea animală, agresivitatea fiind o condiție a supraviețuirii. Tot ca ipoteză, consider că acest instinct este legat de mecanismul genetic al producerii adrenalinei și implicit stării subiective de curaj, sau a reflexului de panică. Există de asemenea maladii ereditare cu transmisie genetică care pot afecta sistemul nervos și implicit capacitățile verbale, cognitive, expresive și chiar a retardului mental. Mecanismele hormonale influențate genetic sunt și ele responsabile de stări cognitive de tip melancolie, frustrare sau dimpotrivă veselie, predispoziții care se vor accentua în medii sociale favorizante. Îmbunătățirea ființei umane prin inginerie genetică (Săvulescu, 2002, 2006,

2007), denumită și eliberare biologică este înțeleasă ca depășire evolutivă a constrângerii speciei umane. Evoluția naturală, argumentează Săvulescu, a adaptat biologic specia umană la necesitățile unei perioade istorice, când sursele de hrană nu erau atât de abundente și diversificate. Noile condiții istorice generate de industrializarea agriculturii ar justifica modificarea funcționării biologice printr-o intervenție conștientă asupra determinantilor biologici a existenței umane (Săvulescu, 2006). Autorul susține proiectul îmbunătățirii condiției umane, atât la nivel individual, cât și la cel de specie. Principiul binefacerii procreative care presupune selectarea embrionilor care vor genera copii, cu cât mai puține predispoziții genetice maladive este considerată o obligație morală a părinților. O astfel de perspectivă ridică probleme referitoare la noi forme de discriminare și inegalitate socială, inclusiv prin posibilitatea manipulării genetice a instinctului de conservare și crearea unor „soldați universali,” respectiv a capacității de inițiativă și crearea unor populații umane predispușe genetic la servitute.

În lumea animală, o serie de paternuri comportamentale sunt transmise ereditar prin intermediul instinctului. O serie de activități complexe sunt realizate prin instinct, de către animale. În lipsa unor determinări ereditare stricte a comportamentului uman, omul este obligat să achiziționeze cunoștințe prin învățare. Instinctele umane ar fi mai degrabă impulsuri de foame, sete, sau în termeni freudieni, impulsul erotic și cel tanatic sunt cele existente în regnul animalier. Există o capacitate limitată de învățare în rândul animalelor. Primatele superioare își pot însuși structuri sintactice și chiar rudimente din limbaj gestual. Până acum nu s-a putut pune în evidență utilizarea semantică a limbajului de

către animale, nici măcar în condiții de laborator, deși aparatul fonator al unor primat ar permite limbajul articulat. Noi opinăm că lipsa instinctelor la specia homo sapiens este o trăsătură adaptativă a acestora. Structurile înnăscute ale gramaticii generative despre care vorbește Chomsky pot fi considerate astfel de instincte, iar comunicabilitatea o trăsătură instinctuală particulară a speciei umane.

Jocul este un instrument de socializare anticipativă pentru diferite roluri care îi vor reveni ulterior subiectului. În lumea animală există manifestări cărora le atribuim un sens ludic, dar care au scopul de pregătire pentru viața adultă independentă. Instinctul ludic este transformat de om în cultură, sport, știință dar și război. Existența unui instinct ludic o putem presupune, datorită universalității practicii jocului la copii indiferent de cultura din care fac parte, dar și din impulsul realizării unor acțiuni pentru simpla plăcere ludică fără o altă motivație materială sau cognitivă.

Socializarea primară

Socializarea primară sau socializarea inițială se realizează în perioada copilăriei, în principal în mediul familial.

Socializarea secundară începe odată cu vârsta adolescenței și continuă pe toată perioada adultă și se realizează atât prin școală cât și grupuri de muncă, grupuri de prieteni, organizații, Mass Media. Socializarea primară în mediul familial pune copilul pentru prima dată într-o relație cu alteritatea, constituind astfel un fundament implicit al inserției socio-culturale a individului (Dorofte, 1997). Socializarea primară va transmite copilului codurile culturale constând în obiceiuri, reguli, credințe, valori ale mediului social și al culturii din care

va face parte. Aceste coduri culturale primare sunt transmise indirect prin răspunsurile părinților și membrilor familiei la solicitările și nevoile copilului. Îngrijirea copilului de către părinți conține implicit codurile culturale de bază ale societății în care copilul va intra. Îngrijirea copilului nu este acțiune unidirecțională de la părinte la copil. Ea implică interacțiune dintre părinți și copil, dar și relații cu alți membri semnificativi ai familiei, bunici, frați, unchi, veri și cu instituții ale comunității. Prima interacțiune părinți-copil, și implicit primele experiențe sociale ale copilului (Dorofte, 1997) sunt centrate în jurul actului alimentației. Hrănirea este așadar, un cod cultural de maximă importanță pentru individ deoarece a fost înregistrat ca prim semnal cultural primit de copil de la părinți. Alăptarea, hrănirea cu biberonul și trecerea treptată spre hrana solidă instituie unul dintre cele mai importante coduri culturale și anume relația cu alteritatea, sub forma unei relații de îngrijire.

Mama este cea care oferă îngrijirea și hrănirea. Toate culturile investesc maternitatea cu funcția grijii. Termenul de grijă îmbracă mai multe sensuri: acela de purtarea de grijă sau îngrijire, dar și acela de angoasă (Sandu, Cojocaru, Oprea, 2013).

Nel Noddings (1984; 1993) identifică două surse de acțiuni etice, în răspunsul afectiv natural ce apare sub forma de grijă, și respectiv în memoria îngrijirii primite în perioada propriei formări a socializării primare și a construcției propriului sine ideal. Nel Noddings vorbește despre simpatie ca împărtășire afectivă și simțire împreună, ce devine o stare proprie îngrijirii atrăgând atenția afectivă în procesul îngrijirii. Experiența îngrijirii și respectiv a alterității sunt, așa cum exprimam anterior, primele coduri culturale cu care se confruntă copilul în perioada propriei îngrijiri. Noddings (1984)

atrage atenția asupra două tipuri diferite de socializare primară, bazate pe diferența de gen și care vor determina ulterior două forme diferite de răspuns moral și implicit de conformism de gen. Socializarea feminină va genera o moralitate a cărei valoare centrală este grija, în timp ce socializarea masculină va întemeia moralitatea pe dreptate și drepturi. Idealul moral masculin va fi de tip deontic bazat pe impunerea restricțiilor și pe relația de tensiune cu alteritatea. Această tensiune va genera competitivitate și spirit de competiție. Socializarea feminină se bazează pe comuniune cu alteritatea și pe cooperare. Etica dreptății construiește sociabilitatea înstituind contractul social, în timp ce etica grijii contextualizează socialul. Ne detașăm de Noddings, criticând ideea că socializarea este centrată pe gender. Noi considerăm că socializarea primară normală transmite copilului, atât experiența echității, cât și pe cea a grijii. Experiența echității este transmisă prin diversele forme de limitare la care copilul este supus. Întărcatul, limitarea strictă a rațiilor, experiențele simultane și succesive de comunicare cu ambii părinți, și mai ales experiența comunicării și îngrijirii colective, împreună cu frații, constituie fundamentul exprimării echității, în timp ce actul hrănirii, a legănăturii, mângâiatului, constituie experiența îngrijirii. Nu negăm faptul că încă din prima perioadă a socializării apar elemente distincte în funcție de statusul de gen. Ele se vor amplifica în perioada socializării secundare ducând la o performare în rolurile de gen. Contextul social actual de emancipare a femeii permite uneori o confuzie de roluri de gen. Socializarea de gen este mai difuză, atât elementele de competitivitate, cât și cele de cooperare, fiind prezente aproape egal în socializare feminină și masculină.

Experiența socializării primare va impregna personalitatea copilului cu sentimente de încredere în sine și în ceilalți, respectiv neîncredere, suspiciune și teamă. Cele două modele vor crea premisele unei abordări a experienței comunicative, bazată pe succes și cooperare, respectiv pe insucces și neîncredere. Cea mai importantă sarcină din perioada socializării primare este aceea a formării experienței comunicative. Experiența comunicativă este în primul rând de factură nonverbală afectivă și urmată de însușirea limbajului articulat. Mesajele primite de copil de la părinți și de la familie nu sunt neutre cultural, ele conțin imagini, coduri culturale ce corespund experienței sociale a părinților și implicit a mediului social în care socializarea se produce. Experiența primirii mesajelor și bogăția de coduri culturale, cuprinse în acestea, va permite copilului constituirea propriilor mesaje deschizându-i poarta către lumea socială. Tot în cadrul socializării primare, are loc o primă socializare morală. Copilul învață ideea de copil bun sub forma obediinței sau pedepsei respectiv a răsplății. Învățarea virtuții desemnată prin ideea de copil bun este asociată cu cea de a fi pe plac părinților, iar cea de copil rău cu disconfortul creat părinților. Sancțiunea și răsplata instituie pentru copil experiența primară a controlului social, care va sta la baza oricărei relații de putere pe care individul o va experimenta ulterior. Obediența, complianța aderența, sau dimpotrivă diversele forme ale devianței sunt raportări la relațiile de putere inegale și tot atâtea modalități de simetrizare a lor.